

Бучин Микола Антонович

Роль ЄС у боротьбі зі зміною клімату на планеті

УДК 327:355.01:551.583

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-6.11>

Бучин Микола Антонович
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська
політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів,
Україна
ORCID: 0000-0001-9087-5123

У статті досліджено актуальну проблематику – роль Європейського Союзу у боротьбі із зміною клімату на планеті. Показано, що Європейський Союз завжди був лідером міжнародного співтовариства щодо протидії зміні клімату на Землі. Розкрито особливості участі Європейського Союзу у боротьбі із зміною клімату на 4 рівнях: глобальний рівень передбачає участь ЄС у глобальних кліматичних заходах та підписання глобальних кліматичних угод; регіональний рівень включає формування та реалізацію Європейським Союзом власної кліматичної політики; національний рівень відображає кліматичну політику окремих держав-членів ЄС; індивідуальний рівень включає індивідуальні дії громадян держав-членів Європейського Союзу щодо боротьби із зміною клімату.

Автори використали комплекс загальнонаукових, емпіричних і логічних методів задля досягнення сформульованої мети – проаналізувати роль Європейського Союзу у боротьбі із зміною клімату на планеті. Наголошено на тому, що повномасштабна російсько-українська війна спричинила енергетичну кризу та поставила під сумнів можливість досягнення запланованих цілей кліматичної політики ЄС.

Зроблено висновок, що Європейський Союз зумів подолати більшість загроз енергетичній безпеці, які були спричинені повномасштабним нападом Росії на Україну. Крім того, ЄС зумів зберегти ефективність політики боротьби із зміною клімату. Водночас наголошено, що такі результати є проміжними, оскільки російсько-українська війна триває. А результат та наслідки російської агресії проти України поки що важко спрогнозувати. Підкреслено, що збереження кліматичного лідерства ЄС є важливим не лише в контексті подолання негативних наслідків російсько-української війни, але й для глобальної боротьби із зміною клімату на планеті.

Ключові слова: Європейський Союз, зміна клімату, кліматична політика, російсько-українська війна, енергетична криза, енергетична безпека.

Вступ. Науково-технічна революція та індустріальний розвиток мав не лише позитивний ефект, сприяючи прогресу та підвищенню рівня життя людської цивілізації. Його зворотною стороною стала поява глобальних проблем сучасності, однією з найбільш масштабних серед яких є проблема зміни клімату на планеті. Її суть полягає в тому, що внаслідок викидів в атмосферу парникових газів та створення «парникового ефекту» відбувається поступове, проте невпинне зростання температури на планеті. Останнє, в свою чергу, зумовлює низку глобальних негативних наслідків не лише для довкілля, але й для людства загалом. Серед основних негативних наслідків зміни клімату слід назвати, окрім глобального потепління, знищення біологічного різноманіття, підвищення рівня Світового океану, інтенсифікацію катаклізмів, зростання рівня конфліктогенності тощо. При тому дослідники наголошують, що з часом масштаби негативних наслідків зміни клімату лише зростатимуть та можуть сягнути точки неповернення, що матиме катастрофічні наслідки для всієї планети та людської цивілізації.

Відтак міжнародна спільнота, зрозумівши наявні загрози, пов'язані із зміною клімату, почала застосовувати різноманітні механізми протидії кліматичним змінам. Вони використовуються на різних рівнях (глобальному, регіональному, національному та індивідуальному) та включають як адаптацію до зміни клімату, так і зменшення його негативних наслідків. Провідну роль у глобальних механізмах протидії зміні клімату на планеті завжди відігравав

Європейський Союз. Відтак важливо дослідити особливості та результати його участі у боротьбі зі зміною клімату. Це актуально і з позиції прагнень України інтегруватися до ЄС. Також актуальність обраної для дослідження проблематики посилюється в умовах повномасштабної російсько-української війни, яка спричинила масштабну трансформацію кліматичної політики Європейського Союзу на сучасному етапі, результати якої можна буде побачити лише в майбутньому.

Проблема зміни клімату загалом, та механізмів протидії кліматичним змінам, зокрема, зважаючи на актуальність тематики, завжди була предметом пильної уваги з боку науковців. Також дослідники звертали увагу на участь ЄС у протидії зміні клімату. Зокрема, цей аспект проблематики досліджували такі вітчизняні і зарубіжні науковці та аналітики, як О. Доценко, О. Орлов, О. Суходоля, І. Штогрін, Р. Фалкнер, С. Наджент та ін. Водночас такий аспект проблематики, як трансформація кліматичної політики ЄС під впливом повномасштабної російсько-української війни, поки що не знайшов належного висвітлення в науковій літературі, тому вимагає додаткових більш ґрунтовних досліджень.

Мета та завдання. Мета публікації – проаналізувати роль ЄС у боротьбі зі зміною клімату на планеті. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: дослідити особливості участі ЄС у глобальних механізмах протидії зміні клімату на планеті; проаналізувати трансформацію кліматичної політики ЄС в умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України;

з'ясувати проблеми та перспективи кліматичної політики ЄС на сучасному етапі.

Методи дослідження. У статті ми використали загальнонаукові, емпіричні та логічні методи дослідження. Зокрема, серед загальнонаукових методів нами були використані такі методи, як: системний (механізми протидії зміні клімату розглядалися як цілісна система); структурно-функціональний (дав змогу проаналізувати внутрішню структуру кліматичної політики та функції її окремих складових); порівняльний (дав змогу проаналізувати подібності та відмінності кліматичної політики ЄС до і після повномасштабного російського вторгнення в Україну); історичний (з його допомогою розглядалася еволюція кліматичної політики ЄС у різні історичні періоди). Серед емпіричних методів дослідження ми використовували такі: методу аналізу статистичних даних (дав змогу з'ясувати наслідки боротьби ЄС зі зміною клімату); метод аналізу документів (з його допомогою було проаналізовані міжнародні нормативно-правові акти у сфері протидії зміні клімату). Також нами використовувались логічні методи, а саме: аналіз і синтез, індукція та дедукція. Вибір зазначених методів дав нам змогу комплексно охарактеризувати об'єкт і предмет дослідження, досягнути поставленої мети та завдань.

Результати. Як вже було сказано, механізми протидії зміні клімату на планеті застосовуються на різних рівнях. Характеризуючи Європейський Союз як суб'єкта боротьби із зміною клімату, варто зазначити, що він активно долучається до різнорівневих механізмів протидії кліматичним змінам: глобального (приєднуючись до спільних зусиль міжнародної спільноти у сфері кліматичної політики); регіонального (протидіючи зміні клімату в європейському регіоні); національного (здійснюючи боротьбу із змінами клімату на рівні держав-членів); індивідуального (формуючи кліматично дружню поведінку громадян держав-членів).

У рамках глобальних механізмів протидії зміні клімату на Землі Європейський Союз був активним учасником всіх міжнародних кліматичних конференцій і підписантом всіх кліматичних декларацій та угод. Більше того, наслідки глобальних зусиль згодом відображалися на нижчих рівнях протидії зміні клімату у формі програм дій ЄС щодо клімату та довкілля. До прикладу, Перша програма дій ЄС щодо охорони навколишнього середовища та протидії зміні клімату була прийнята у 1973 р. (через рік після Стокгольмської конференції ООН). Схожа ситуація була і з П'ятою програмою дій ЄС, яка була прийнята у 1993 р. (через рік після «Саміту Землі»). Відтак дослідники справедливо підкреслюють, з одного боку, вплив універсальних нормативно-правових механізмів протидії зміні клімату на екологічну та кліматичну політику ЄС, а, з другого боку, інституціоналізацію європейської

кліматичної політики як самостійного напрямку кліматичної діяльності [3].

Про самостійність та ефективність формування власної кліматичної політики ЄС, на думку дослідників, може свідчити прийняття Шостої програми дій ЄС у сфері довкілля у 2002 р., напередодні Конференції ООН «Ріо+20». Проблема зміни клімату була одним з 4 пріоритетних напрямків діяльності ЄС, відповідно до Шостої програми дій. Зокрема, йшлося про необхідність стабілізації рівня концентрації парникових газів у атмосфері Землі на рівні, безпечному для існування людства, а також подальше зниження обсягів викиду парникових газів на 70% [3].

Також варто згадати про Європейську флагманську ініціативу «Ресурсоефективна Європа», в рамках якої ЄС взяв на себе зобов'язання знизити до 2050 р. рівень викидів в атмосферу вуглекислого газу на 80-95 % з метою формування та реалізації низьковуглецевої економіки. А прийняття у 2013 р. Сьомої програми дій ЄС у сфері навколишнього середовища, де пріоритетним завданням стало зниження рівня викиду парникових газів в атмосферу нашої планети, лише підтвердило серйозність таких намірів та послідовність кліматичної політики ЄС [3].

Важливою у контексті боротьби ЄС із зміною клімату стала прийнята у 2018 р. стратегія «Чиста планета для всіх», що включає різні варіанти скорочення викидів в атмосферу вуглекислого газу та декларує побудову в ЄС до 2050 р. кліматично нейтральної економіки. Крім того, наприкінці 2019 р. було прийнято Європейську зелену угоду, що є за своєю суттю пакетом цільових заходів. Зокрема, вони включають розробку дорожніх карт; визначення конкретних цілей, щодо яких застосовуватиметься скорочення викидів парникових газів; інвестиції в інноваційні дослідження, які стосуються питань зміни клімату; отримання користі від запровадження зелених технологій для пересічних громадян ЄС та ін. [1].

Європейська зелена угода включає низку складових (напрямів), які сумарно мають сприяти досягненню кліматичної нейтральності та ефективно протидіяти зміні клімату, а саме:

- чиста, безпечна і доступна енергія;
- перехід до циркулярної економіки;
- енергоефективне будівництво та реконструкція;
- сталий і «розумний» транспорт;
- збереження і відновлення біологічного різноманіття;
- справедлива, здорова та екологічна продовольча система («від ферми до виделки»);
- нульове забруднення навколишнього середовища;
- посилення кліматичних амбіцій [2].

Також Єврокомісією був затверджений пакет законодавчих ініціатив під назвою «Fit for 55», який

передбачає низку заходів щодо протидії глобальній зміні клімату:

- збільшення (у 2 рази) частки відновлювальної енергетики в енергоспоживанні;
- посилення вимог до енергоефективності;
- зменшення викидів від роботи транспорту;
- запровадження так званого «податку на вуглець» (передбачає додаткове оподаткування для імпортованих до ЄС товарів, що пов'язано із меншими кліматично нейтральними вимогами до нього у країнах-виробниках);
- скорочення рівня споживання водних ресурсів;
- здійснення контролю за прісними водоймами;
- запровадження системи стійкого управління земельними ресурсами тощо [5].

Крім того, окремі країни – члени ЄС самостійно чи у кооперації з іншими проявляють власні ініціативи щодо протидії зміні клімату. До прикладу, низка країн ЄС розвиває водневу енергетику, будуючи станції з виробництва водню (ФРН); використовує водень для опалення житлових приміщень (Велика Британія та ФРН); використовує водневий транспорт (водневі потяги, річковий водневий транспорт – ФРН, Нідерланди, Бельгія); здійснює перехід заводів на водневе паливо (Австрія). Також окремі країни ЄС (до прикладу – Ісландія) розпочали встановлювати спеціальні установки для вилучення з атмосфери вуглекислого газу тощо [5].

Проте реалізацію амбітних планів ЄС щодо протидії зміні клімату було поставлено під сумнів повномасштабною російсько-українською війною. Цьому сприяла значна енергетична залежність ЄС від Росії. Остання повною мірою використовувала свій енергетичний вплив, намагаючись знизити рівень підтримки України з боку ЄС. Відтак ще у 2021 р., до повномасштабного вторгнення в Україну, Росія штучно, порушуючи наявні газові контракти, обмежила імпорт природного газу в країні ЄС, спричинивши енергетичну кризу та різке зростання ціни на газ [6].

Змушений в умовах повномасштабної російської агресії діяти оперативно, ЄС вже на початку березня 2022 р. прийняв декларацію щодо зменшення енергетичної залежності від Росії. А у травні 2022 р. представив комплексний план вирішення енергетичної кризи під назвою REPowerEU. План передбачав збереження руху до кліматичної нейтральності з одночасним рухом у напрямку звільнення від енергетичної залежності від Росії [4].

Згадане вище поєднання двох складових вимагало від ЄС, з одного боку, збереження наявних цілей, а, з іншого боку, встановлення додаткових пріоритетів. Серед останніх варто виділити такі: збереження та ефективне використання енергії; диверсифікація джерел постачання енергетичних ресурсів; відмова від використання викопного палива; інтенсифікація чистого енергетичного

переходу; ефективне поєднання реформ та інвестиційної політики та ін. [4].

Практика реалізації таких планів спочатку викликала сумніви. Це було пов'язано з тим фактом, що країни ЄС, намагаючись подолати енергетичну кризу, відійшли від кліматично нейтральної політики (почали відновлювати роботу вугільних та атомних електростанцій; замінювати експорт природного газу на експорт вугілля тощо). Відтак на початкових етапах російсько-української війни викиди ЄС парникових газів зросли. Проте в підсумку Європейському Союзу вдалося за результатами 2022 р. знизити сумарно викиди в атмосферу парникових газів [7].

Цього було досягнуто низкою зусиль та результатом співпадіння низки умов. По-перше, російсько-українська війна підштовхнула країни ЄС інвестувати у розвиток відновлювальної енергетики. По-друге, ЄС вдалося доволі швидко та відносно безболісно диверсифікувати джерела постачання енергетичних ресурсів, суттєво зменшивши таким чином енергетичну залежність від Росії. По-третє, ЄС зумів суттєво скоротити обсяги використання енергії. Цьому, з одного боку, посприяла тепла зима 2022–2023 рр. З другого боку, значну ініціативу щодо скорочення обсягів використання енергії проявили самі громадяни держав-членів ЄС, нівелюючи у такий спосіб негативні чинники енергетичної кризи [8].

Водночас дослідники, відзначаючи суттєвий прогрес ЄС щодо подолання енергетичної кризи, зменшення енергетичної залежності від Росії та протидії зміні клімату, застерігають від надмірної ейфорії. Це пов'язано із тим, що російсько-українська війна досі триває, здійснюючи негативний вплив на зміну клімату, а її результати та кінцеві наслідки для довкілля та клімату поки що важко спрогнозувати. Відтак експерти припускають, що енергетична криза в ЄС ще може посилюватися, особливо – у зимовий період [7].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що ЄС завжди займав лідируючі позиції у контексті протидії зміні клімату на планеті. При цьому Європейський Союз здійснює активні заходи у рамках боротьби із кліматичними змінами на всіх рівнях. На глобальному рівні ЄС завжди є активним учасником всіх глобальних кліматичних заходів та підписантом всіх кліматичних нормативно-правових актів. На регіональному рівні Європейський Союз активно формує та втілює свою власну кліматичну політику. На національному рівні боротьбу із зміною клімату ведуть окремі держави-члени ЄС, запроваджуючи власні кліматичні політики та власні кліматичні ініціативи. Індивідуальний рівень протидії зміні клімату включає заходи, спрямовані на формування кліматично дружньої поведінки громадян держав-членів ЄС, а, відтак, їхню активну участь у боротьбі із зміною клімату.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року в Україну спричинило енергетичну кризу та поставило перед керівництвом ЄС складне завдання вибору пріоритетів між подоланням згаданої кризи та здійсненням кліматично нейтрального переходу. Проте у підсумку ЄС зумів не лише нейтралізувати ключові енергетичні загрози, спричинені російсько-українською війною, але й відновити та посилити рух до побудови кліматично нейтральної економіки у майбутньому.

Проте загрози для реалізації амбітних кліматичних планів Європейського Союзу залишаються, зважаючи на продовження російсько-української війни та складну прогнозованість її наслідків. Відтак цей аспект проблематики може бути перспективним у контексті наших майбутніх наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доценко О. Що дає Україні асоціація з ЄС у сфері протидії зміні клімату? URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23756/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_3.pdf
2. Європейський зелений курс. *Екодія*. 2023. URL: <https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html>
3. Орлов О. Міжнародно-правове регулювання питань зміни клімату Землі: проблеми та перспективи. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12645/Zemlia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Суходоля О. Європейський план подолання залежності від російських енергоносіїв. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/ievropeyskyy-plan-podolannya-zalezhnosti-vid-rosiyskykh>
5. Штогрін І. Урагани, повені, засухи, пожежі: як ЄС та США реагують на зміни клімату? *Радіо Свобода*. 11 вересня 2021 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-yees-ta-ssha-reahuyut-na-zminy-klimatu/31452367.html>
6. Borrell J. A year of war and energy and climate crises. *The European External Action Service (EEAS)*. 2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/year-war-and-energy-and-climate-crises_en

7. Falkner R. Weaponised Energy and Climate Change: Assessing Europe's Response to the Ukraine War. *LSE Public Policy Review*. 2023. URL: <https://ppr.lse.ac.uk/articles/10.31389/lseppr.78>

8. Nugent C. The Unexpected Climate Impact of Russia's War in Ukraine. *Time*. 2023. URL: <https://time.com/6257491/russia-ukraine-war-climate-impact/>

REFERENCES:

1. Dotsenko, O. Shcho daie Ukraini asotsiatsiia z YeS u sferi protydii zmini klimatu? [What does the association with the EU give Ukraine in the field of combating climate change?] Retrieved from: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23756/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_3.pdf
2. Yevropejskyi zelenyi kurs [European Green Deal]. (2023). *Ekodiia*. Retrieved from: <https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html>
3. Orlov, O. Mizhnarodno-pravove rehuliuвання pytan zminy klimatu Zemli: problemy ta perspektyvy [International legal regulation of Earth's climate change issues: problems and prospects]. Retrieved from: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12645/Zemlia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Sukhodolia, O. (2022). Yevropejskyi plan podolannya zalezhnosti vid rosiyskykh enerhonosiiv [European plan to overcome dependence on Russian energy carriers]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/yevropeyskyy-plan-podolannya-zalezhnosti-vid-rosiyskykh>
5. Shtohrin, I. (2021). Urahany, poveni, zasukhy, pozhezhi: yak YeS ta SShA reahuiut na zminy klimatu? [Hurricanes, floods, droughts, fires: how are the EU and the US responding to climate change?]. *Radio Svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-yees-ta-ssha-reahuyut-na-zminy-klimatu/31452367.html>
6. Borrell, J. (2023). A year of war and energy and climate crises. *The European External Action Service (EEAS)*. Retrieved from: https://www.eeas.europa.eu/eeas/year-war-and-energy-and-climate-crises_en
7. Falkner, R. (2023). Weaponised Energy and Climate Change: Assessing Europe's Response to the Ukraine War. *LSE Public Policy Review*. Retrieved from: <https://ppr.lse.ac.uk/articles/10.31389/lseppr.78>
8. Nugent, C. (2023). The Unexpected Climate Impact of Russia's War in Ukraine. *Time*. Retrieved from: <https://time.com/6257491/russia-ukraine-war-climate-impact/>

The role of the EU in the fight against climate change on the planet

Buchyn Mykola Antonovych

Doctor of Political Sciences, Associate Professor,
 Professor at the Department of Political Science and International Relations
 Lviv Polytechnic National University
 Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
 ORCID: 0000-0001-9087-5123

The article examines the current issue - the role of the European Union in the fight against climate change on the planet. It is shown that the European Union has always been the leader of the international community in combating climate change on Earth. The features of the European Union's participation in the fight against climate change at 4 levels are revealed: the global level involves the EU's participation in global climate measures and the signing of global climate agreements; the regional level includes the formation and implementation European Union's own climate policy; the national level reflects the climate policy of individual EU member states; the individual level includes the individual actions of the citizens of the member states of the European Union regarding the fight against climate change.

The authors used a complex of general scientific, empirical and logical methods to achieve the stated goal - to analyze the role of the European Union in the fight against climate change on the planet. It is emphasized that the full-scale Russian-Ukrainian war caused an energy crisis and called into question the possibility of achieving the planned goals of the EU's climate policy.

It is concluded that the European Union has managed to overcome most of the threats to energy security that were caused by Russia's full-scale attack on Ukraine. In addition, the EU has managed to maintain the effectiveness of its climate change policy. At the same time, it was emphasized that such results are intermediate, since the Russian-Ukrainian war continues. And the result and consequences of Russian aggression against Ukraine are still difficult to predict. It is emphasized that maintaining the climate leadership of the EU is important not only in the context of overcoming the negative consequences of the Russian-Ukrainian war, but also for the global fight against climate change on the planet.

Key words: European Union, climate change, climate policy, Russian-Ukrainian war, energy crisis, energy security.